

Regeringen
Utbildningsdepartementet

Luntmakargatan 13, Box 7851,
SE-103 99 Stockholm, Sweden
Tfn/Phone: +46 8 563 085 00
Fax: +46 8 563 085 50
hsv@hsv.se, www.hsv.se

Agnes Ers
08-563 085 21
agnes.ers@hsv.se
BESLUT

2009-06-02
Reg.nr 641-5602-08

Yttrande över Newmaninstitutets ansökan om rätt att utfärda kandidatexamen i teologi

(Remiss 2008-11-18, dnr U2008/6854/UH)

Högskoleverket föreslår att ansökan från Newmaninstitutet om rätt att utfärda kandidatexamen avslås.

Ansökan och ärendets hantering

Newmaninstitutet har den 20 oktober 2008 ansökt hos regeringen om rätt att utfärda kandidatexamen. Högskoleverket har anmodats att avge ett yttrande om ansökan. För granskning av ansökan har Högskoleverket utsett följande sakkunniga: professor Anders Jeffner (ordförande), fil.dr och lektor Marja-Liisa Keinänen, professor David Hellholm och studentrepresentant Johanna Ekhaben. Underlaget för bedömningen har varit ansökan med bilagor och ett platsbesök vid institutet den 12 mars 2009. Högskoleverket har parallellt med denna granskning genomfört fördjupade granskningar av utbildningar inom religionsvetenskap och teologi vid en rad statliga utbildningsanordnare (beslut 2009-06-02, reg. nr 643-3060-07). De sakkunnigas yttrande bifogas, liksom Högskoleverkets PM.

Bedömning

Bedömningen har gjorts utifrån de krav som ställs i högskolelagen och högskoleförordningen och utifrån de kvalitetsaspekter som Högskoleverket har utarbetat.

De sakkunnigas bedömning är att lärarkompetensen och lärarkapaciteten är tillfredsställande med hänsyn till institutets specialisering och de regelbundet återkommande timlärarna. Utbildningsmiljön vid Newmaninstitutet är god. Man har en speciell profil, ”katolsk teologi”, men utbildningen ger kontakt med ett brett spektrum av teoribildningar. Det vore dock rimligt att i kursutbudet ha ett starkare inslag av studier av andra världsreligioner och av interreligiös dialog. Genom de nya lokalerna har Newmaninstitutets infrastruktur blivit ändamålsenlig.

Högskoleverket instämmer i mångt och mycket i de sakkunnigas bedömning. Dock gör Högskoleverket bedömningen att lärarkompetensen och lärarkapaciteten är otillfredsställande i bibelvetenskap, kyrkohistoria samt i teologiska kulturstudier, eftersom det inte finns två tillsvidareanställda disputerade lärare i vart och ett av dessa ämnen. De många timanställda lärarna har god kompetens men ger inte tillräckliga garantier för ämnesmässig och pedagogisk kontinuitet och utveckling. Det gör att lärarkompetensen och lärarkapaciteten sammantaget bedöms som otillfredsställande för huvudområdet, som av lärosätet anges som teologi.

Beslut

Högskoleverket föreslår att Newmaninstitutets ansökan om rätt att utfärda kandidatexamen i teologi avslås.

Beslut i detta ärende har fattats av universitetskanslern Anders Flodström efter föredragning av utredaren Agnes Ers i närvaro kommunikationsstrategen Åsa Klevard, verksjuristen Mikael Herjevik och t.f. avdelningschefen Joakim Palestro.

Anders Flodström

Agnes Ers

Bilagor:

De sakkunnigas yttrande

Högskoleverkets PM och bedömningsmall

Kopia till:

Newmaninstitutet

De sakkunniga

Bedömagruppens yttrande

Newmaninstitutet i Uppsala

Ansökan om rätt att utfärda kandidatexamen i teologi

1. Bakgrund

I februari 2008 fick Newmaninstitutet avslag på en ansökan om rätt att utfärda filosofie kandidatexamen i teologi. De huvudsakliga skälen till avslaget var

- Egentliga kalkyler avseende studentomfattning och kostnader för administration saknades.
- Utbildningsmiljön var begränsad.
- Bibliotek och undervisningslokaler var ej färdigställda.
- Utbildningens uppläggning var oklar gällande hur de olika delarna ska relatera till varandra.
- Hur den successiva fördjupningen ska ske framgick ej.

Newmaninstitutet har därefter inkommit till regeringen med en ny ansökan om rätt att utfärda kandidatexamen i teologi. Högskoleverket anmodades hösten 2008 av Utbildningsdepartementet att avge yttrande över ansökan. Högskoleverket uppdrog åt oss, professor Anders Jeffner (ordförande), fil.dr och lektor Marja-Liisa Keinänen, professor David Hellholm och studentrepresentant Johanna Ekhangen, att vara sakkunniga i prövningen av ansökan. Utgångspunkten för vår bedömning har varit lagen (SFS 1993:792) om tillstånd att utfärda vissa examina och som en förlängning av denna, kap. 1 högskolelagen (SFS 1992:1434) samt bilaga 2 till högskoleförordningen (SFS 1993:100). Dessutom har vi utgått från Högskoleverkets aspekter och kriterier vid examensrättsprövningar (Nationellt kvalitetssäkringssystem för perioden 2007-2012 rapport 2007:59 R, bilaga 3). Vår bedömning baseras på skriftligt underlag från Newmaninstitutet, samt ett platsbesök då högskolans rektor, utbildningsledare, lärare och studenter vid högskolan intervjuades. Vi gjorde även en rundvandring i Newmaninstitutets lokaler vid besöket.

2. Beskrivning av utbildningen vid Newmaninstitutet

Newmaninstitutet är ett katolskt institut för teologi, filosofi och kultur beläget i Uppsala. Huvudman för Newmaninstitutet är den tyska provinsen av jesuitorden, som har sitt säte i München och i Sverige företräds av Samfundet S:t Ignatius, Stockholm – Uppsala. Institutet erbjuder en utbildning på grundläggande nivå i teologi ”med väsentliga inslag av filosofi”. Studierna inleds normalt med en eller en och en halv termin filosofi (om 30 eller 45 högskolepoäng), varefter följer fyra eller

fyra och en halv terminer teologi (om sammanlagt 135 eller 120 högskolepoäng, varav en obligatorisk introduktionskurs om 7,5 högskolepoäng). Utbildningen avslutas med ett examensarbete om 15 högskolepoäng. Varje studerande tilldelas en mentor, en av lärarna, som studenten samråder med om vilken studieordning som bäst bidrar till fördjupning. Tre alternativ till utformning av programstudiet förutses:

- 30 högskolepoäng filosofi, 7,5 högskolepoäng introduktionskurs i teologi, 30 högskolepoäng bibelvetenskap, 30 högskolepoäng kyrkohistoria, 15 högskolepoäng teologiska kulturstudier och 52,5 högskolepoäng systematisk teologi.
- 30 högskolepoäng filosofi, 7,5 högskolepoäng introduktionskurs i teologi, 30 högskolepoäng bibelvetenskap, 15 högskolepoäng kyrkohistoria, 30 högskolepoäng teologiska kulturstudier och 52,5 högskolepoäng systematisk teologi.
- 45 högskolepoäng filosofi, 7,5 högskolepoäng introduktionskurs i teologi, 30 högskolepoäng bibelvetenskap, 22,5 högskolepoäng kyrkohistoria, 15 högskolepoäng teologiska kulturstudier och 45 högskolepoäng systematisk teologi.

I alla tre varianterna är den systematiska teologin det största delområdet och till detta delområde hör även den obligatoriska introduktionskursen i teologi om 7,5 högskolepoäng.

Newmaninstitutet har också ett samarbete med Uppsala universitet som med stöd av rektorsbeslut organiserar så kallade samarbetskurser. Genom avtal har institutet försäkrat sig om att studenter med kandidatexamen därifrån kan gå vidare till studier på avancerad nivå vid teologiska institutionen vid Uppsala universitet och till masterprogrammet Katolske studier vid Det teologiske menighetsfakultet i Oslo om Newmaninstitutet får examensrättigheter.

Utbildningen vid institutet vänder sig till personer och grupper med yrken och uppdrag inom katolska kyrkan och de ortodoxa kyrkorna i Sverige och andra skandinaviska länder, samt till andra intresserade som till exempel lärarstuderande, personer som i sitt arbete måste förhålla sig till andra kulturer, läkare och annan sjukvårdspersonal, teologistuderande, yrkesverksamma lärare och så vidare.

Prästutbildning

Det är inte prästutbildning som är den centrala uppgiften för institutet, men Newmaninstitutet svarar för större delen av den akademiska utbildningen i filosofi och teologi för blivande präster inom Stockholms katolska stift. Under ett år studerar de blivande prästerna också teologi vid ett katolskt universitet i utlandet. De kurser som de genomgår vid Newmaninstitutet läser de tillsammans med andra

kategorier av studerande, och institutets utbildningsprogram ingår i prästutbildningen. Praktiska och konfessionella moment i prästutbildningen är helt åtskilda från de teologiska och filosofiska studierna vid Newmaninstitutet. Även ortodoxa prästkandidater har intresse av att läsa utbildning på institutet. Newmaninstitutet ska tillgodose ett allmänt utbildningsbehov inom katolska kyrkan, men riktar sig också till människor som oberoende av livsåskådning och kyrkotillhörighet vill ha kunskaper om kristen tro.

3. Lärarkapacitet- och kompetens

Tillsvidareanställda lärare:

	Anställningsgrad	Undervisning	Andra uppgifter	Forskning/kompetensutv.
Lektor bibelvetenskap, patristik och kyrkovetenskap.	100%	30%	30%	40%
Lektor systematisk teologi	50%	30%		20%
Lektor systematisk teologi	100%	30%	30%	40%
Lektor filosofi	50%	30%		20%
Lektor filosofi	100%	60%		40%
Adjunkt filosofi	75%	25%	40%	10%
Lektor konstvetenskap	50%	25%	5%	20%

Tre av lärarna har ställts till förfogande tills vidare av Jesuitorden. Tre av dem är tillsvidareanställda av Newmaninstitutet. En har ställts till förfogande tills vidare av Stockholms katolska stift. De tillsvidareanställda lärarna är tillförsäkrade 40 procent av heltid för egen forskning och för pedagogisk och vetenskaplig kompetensutveckling inom tjänsten. Övriga lärare anlitas som timplärare, i flera fall regelbundet återkommande. De är i regel disputerade. Till detta kommer utländska gästlärare som inbjuds till kurser, föreläsnings- och seminarier serier samt till enskilda föreläsningar.

Eftersom Jesuitorden är en manlig orden får förhållandet mellan män och kvinnor en klar övervikt för män. För närvarande finns endast två kvinnliga tillsvidareanställda lärare, en lektor i konstvetenskap och en adjunkt i filosofi. Institutet har emellertid en uttalad ambition att öka antalet kvinnliga lärare och

betonar detta vid lärartillsättningar. Några konfessionella krav på lärarna finns inte.

Lärarnas specialisering är relevant för de områden de behandlar i undervisningen. Rektorn har disputerat i systematisk teologi. De flesta lärare har disputerat vid svenska universitet. Två är docenter. De tillsvidareanställda lärarna får använda 40 procent av arbetstiden till egen forskning, vilket är mycket bra. Det är ingen tvekan om att Newmaninstitutet har kompetenta lärare. Inte minst gäller det de timanställda lärarna i exegetik. Bedömargruppen anser att också lärarkapaciteten är tillfredsställande med hänsyn till institutets specialisering och de regelbundet återkommande timlärarna.

4. Utbildningsmiljö

Newmaninstitutet, som drivs av Jesuitorden, har en profil som avviker från övriga enskilda teologiska utbildningsanordnare. Institutets utbildning är helt åtskild från det katolska pastoralinstitutets kurser. Institutets forskning och utbildning avser att ge en belysning av den kristna lärotraditionen utifrån ett katolskt perspektiv. Det är perspektivet på studieområdet och valet av material som gör skolan katolsk. I enlighet med en idag allmänt vedertagen syn, att all teologisk reflexion äger rum under bestämda kulturella och filosofiska sammanhang, företräder Newmaninstitutet synsättet att god teologisk forskning förutsätter att dessa sammanhang tas med i beräkningen.

Vid Newmaninstitutet betraktas teologi som ett sammanhållet kunskapsområde. Det är en medveten poäng att kurserna inte begränsar sig till de ”klassiska” teologiska disciplinerna utan även inkluderar filosofi. De teologiska frågorna behandlas också utifrån material av det slag som används inom kulturvetenskaper som litteratur-, konst- och musikvetenskap. Katolsk teologi har traditionellt byggt på gedigna filosofiska studier. *Catholic Studies*, som förekommer över hela världen, och framför allt i USA och som Newmaninstitutet ser sig som en representant för, är ett exempel på hur teologi förenas med exempelvis kulturvetenskapliga studier inom ramen för en utbildning med ett bredare syfte än enbart studier till yrken inom ett kristet sammanhang. Till den speciella profilen hör således också att kristendomens samspel med filosofi och olika konstnärliga aktiviteter uppmärksammas särskilt. Det starka inslaget av filosofi och utblickarna till olika kulturområden öppnar för kritisk reflektion och en mångsidighet som kan vara god grund för vetenskapligt arbete. Kursplanerna visar också att utbildningen ger kontakt med ett brett spektrum av teoribildningar. Dock vore det utifrån institutets egen grundsyn rimligt att i kursutbudet ha ett starkare inslag av studier av andra världsreligioner och av interreligiös dialog.

Newmaninstitutets band till Jesuitorden och katolska kyrkan hindrar inte att institutet skapat en miljö för fri akademisk undervisning och forskning. Lärarna är huvudsakligen aktiva disputerade forskare och miljön präglas av ett öppet forskningsklimat. Jesuitorden har en väl etablerad forskningstradition och orden ansvarar för flera högklassiga universitet i olika delar av världen.

5. Nivå, progression och fördjupning

Utbildningens huvudområde anges som teologi. Denna mångtydiga term får här tolkas som studier av och reflektion över den kristna lärotraditionen, inte som hela det religionsvetenskapliga studieområdet. Detta innebär att kristna trosåskådningar och deras uppbyggnad ges störst plats i utbildningen. Detta kallas systematisk teologi och omfattar minst 52,5 högskolepoäng (eller i alternativ 3, 45 högskolepoäng vilket beror på att det är den studiegång som blivande präster i katolska kyrkan ska gå och de läser mer filosofi än teologi vid Newmaninstitutet). Filosofi, bibelvetenskap, kulturstudier och andra moment i utbildningen betraktas som olika ingångar till det centrala studiefältet.

Tanken är att samspelet mellan de olika delarna i utbildningsprogrammet ska ge en successiv fördjupning av det centrala området. Newmaninstitutet beskriver detta som progression genom en hermeneutisk cirkel och det gör intryck av att vara väl genomtänkt. De enskilda studieplanerna och valet av kurslitteratur gör den avsedda progressionen möjlig. Nivån på de inledande kurserna ligger på eftergymnasialnivå.

6. Säkring av kursmål och examensmål

Intervjuerna med lärare och studenter gav intryck av ett nära samspel och ett engagemang som ger underlag för att kursmålen uppfylls. Institutet har också ett mentorsprogram som ska stödja studenterna genom utbildningen. Studenterna kan kombinera kurserna fritt, men antalet poäng som ska uppnås inom varje delområde är reglerat i studieplanen. Med den huvudinriktning som examen ska ha enligt presentationen ovan och med den typ av progression som präglar studieordning bör examensmålet kunna uppnås.

Newmaninstitutet ger ingen direkt yrkesutbildning men det kulturöppna studiet av kristendom bör kunna vara yrkesrelevant för lärare, journalister bibliotekariéer och liknande yrken. För yrkesverksamhet inom katolska kyrkan, till exempel, som diakon, är utbildningen direkt relevant. Utbildningen kan ingå i katolsk prästutbildning.

7. Säkring av utbildningens kvalitet

Newmaninstitutets organisation är genomtänkt och genomskinlig.

Delegationsordningen är väl utarbetad. Både likabehandlingsplanen och planen för rekrytering och anställning av lärare är väl genomtänkta och, som framgår ovan, har skolan en klart uttalad ambition att motverka den sneda könsfördelningen bland fastanställda lärare. Att helt undvika en sned fördelning blir dock knappast möjligt med den koppling som skolan har till en manlig orden.

8. Infrastruktur

Institutet äger nya och ändamålsenliga lokaler centralt i Uppsala. Därigenom är Newmaninstitutet nu lokaliserat med ett par minuters gångavstånd till de stora biblioteken i Uppsala (Carolina Rediviva och Karin Boye-biblioteket). Det egna biblioteket täcker därför inte hela det område som utbildningen omfattar men biblioteket har arbetsplatser, referenslitteratur, viss speciallitteratur och de väsentligaste tidskrifterna. I bibliotekslokalen och läsrummen finns datorer med internetuppkoppling uppställda. Hela huset har trådlös internetförbindelse. Genom de nya lokalerna har Newmaninstitutets infrastruktur blivit ändamålsenlig.

De enskilda teologiska högskolornas examensrätter. Några uppföljningar och några nya prövningar. Generella iakttagelser.

De tillstånd att utfärda filosofie kandidatexamen i teologi som beviljades Johannelunds teologiska högskola, Teologiska Högskolan, Stockholm och Örebro teologiska högskola 2007 har nu följts upp. Dessutom har nya ansökningar om examensrättigheter prövats. Newmaninstitutet har ansökt om rätt att utfärda kandidatexamen i ”teologi”, Pingstförsamlingarnas Teologiska Seminarium har ansökt om rätt att utfärda högskoleexamen samt kandidatexamen i ”teologi”, Teologiska Högskolan, Stockholm har ansökt om rätt att utfärda magister- och masterexamina i ”teologi” och Örebro teologiska högskola har ansökt om rätt att utfärda magisterexamen i ”exegetisk teologi/text och tolkning”.

I. Historik

År 1993 beslutade regeringen att bevilja examensrätt för högskoleexamen 80 poäng för Johannelunds teologiska institut, nuvarande Johannelunds teologiska högskola (JTH), Teologiska Högskolan, Stockholm (THS) och Örebro Missionskola (ÖMS), nuvarande Örebro teologiska högskola (ÖTH).¹ Anledningen till att dessa enskilda utbildningsanordnare hade ansökt om examensrättigheter var den nya högskolelag som trädde i kraft 1 juli 1993. Den hade föregåtts av olika utredningar och propositioner. De viktigaste var

- Ds 1992:1, Fria universitet och högskolor
- Prop. 1992/93:1, Universitet och högskolor, frihet för kvalitet, och
- Prop. 1992/93:169, Högre utbildning för ökad kompetens.

Som ett led i strävan att vidga friheten i det svenska utbildningssystemet, sågs det som nödvändigt med etableringsfrihet, men endast enligt klara regler. Därför reglerades relationen mellan staten och de fristående lärosätena, som hittills hade

¹ ÖTH är idag en del av Örebro Missionskola. I denna text används härnäst endast högskolornas nuvarande beteckningar.

haft olikartade avtal i förhållande till staten. En examensordning infördes, där generell examen var en form och yrkesexamen en annan. Möjligheten öppnades för de enskilda teologiska högskolorna att ansöka om examensrättigheter. Dessutom öppnades möjligheten för dessa högskolor att ansöka om statsbidrag. Den nya lagen föreskrev att de enskilda utbildningsanordnarna av eftergymnasial utbildning måste ansöka om examensrätt. Att få examensrätt var ingen garanti för att få statsbidrag och vice versa.

1.1 Den Andréenska utredningen 1993

Universitetskanslern anmodades av Utbildningsdepartementet i december 1992 att yttra sig över samtliga ansökningar. Det gällde förutom JTH, THS och ÖTH ett antal mindre fristående seminarier.² Kanslersämbetet gav en grupp sakkunniga uppgiften att bereda ärendet. I juni 1993 överlämnade de sakkunniga sin utredning De frikyrkliga seminarierna som högskolor (Kanslersämbetets rapport 1993:1).³ På grundval av denna utredning föreslog kanslersämbetet att THS skulle ges rätt att utfärda högskoleexamen om 80 poäng enligt högskoleförordningen. JTH och ÖTH föreslogs få motsvarande examensrättighet ”under förutsättning att” gällande bestämmelser för tillsättning av lärare och antagning av studerande ändrades inom högst ett år så att de motsvarade tillsättnings- och antagningsreglerna vid offentliga universitet och högskolor. De sakkunniga förordade att examensrätterna skulle beviljas ”under förutsättning att” vissa problematiska aspekter åtgärdades. Ofullständiga beslut på grundval av dylika yttranden går igen i flera av de prövningar som gällt de enskilda teologiska högskolorna genom åren.

1.2 Avtal med staten

I oktober 1993 undertecknades avtal mellan staten och dessa tre enskilda utbildningsanordnare avseende statligt bidrag till verksamheten. I avtalen reglerades belopp, utbetalningsrutiner, redovisningsskyldigheter och ”övriga villkor”. Ett av de övriga villkoren gällde krav för behörighet till tjänst som lärare. Endast krav på hög vetenskaplig och pedagogisk kompetens fick uppställas. Men stor vikt fick fästas vid ”kandidatens lämplighet för verksamheten vid institutet”. Vidare avsåg avtalen ”teologisk utbildning till högskoleexamen 80 poäng”. Ingen av parterna har sagt upp avtalen.

² Nordiska Teologiska Seminarier i Överås, Kortebo skolan i Jönköping, och Götäbro Missionsskola i Kumla.

³ De sakkunniga var förutvarande universitetskanslern, professor Carl-Gustaf Andréén, Lund, som ordförande, professor Gustav Björkstrand, Åbo, som expert och docent (numera professor) Anders Bäckström, Uppsala som sekreterare.

1.3 Johannelunds teologiska högskola, JTH

JTH fick alltså tillstånd att utfärda högskoleexamen om 80 poäng 1993. Vid uppföljningen av examensrättigheterna 1996 ansåg de sakkunniga att JTH skulle ha fortsatt rätt att utfärda denna examen. Ett förbehåll var att JTH inom en viss tidsperiod reviderade sin utbildningsplan och klargjorde begränsningarna i examensrätten. Det skulle alltså framgå av examensbeviset att högskoleexamen vid JTH inkluderade en baskurs om 40 poäng vid Uppsala universitet. Ett annat förbehåll var att JTH styrkte att lärarbesättningen vid utbildningen hade återställts, vilket i klartext innebar att en vakans skulle tillsättas. JTH kritiserades också av de sakkunniga för att man inte hade separerat antagningen till utbildning från antagningen till pastorstjänst. Genom att kalla alla sökande till utbildningen till intervju, kunde osäkerhet uppstå i tolkningen av gällande bestämmelser, menade de sakkunniga.

1.4 Teologiska Högskolan, Stockholm, THS

Teologiska Högskolan, Stockholm fick likaledes rätt att utfärda högskoleexamen 80 poäng 1993. År 1996 fick THS efter ovan nämnda uppföljning behålla rätten att utfärda högskoleexamen om 80 poäng. Samma år prövades högskolans ansökan om rätt att utfärda teologie kandidatexamen, det vill säga den gamla yrkesexamen, om 140 respektive 160 poäng. Resultatet av prövningen var att THS fick rätt att utfärda teologie kandidatexamen motsvarande 140 poäng.

1.5 Örebro teologiska högskola, ÖTH

ÖTH fick precis som de andra två högskolorna rätt att utfärda högskoleexamen 80 poäng 1993. Efter uppföljningen 1996 fick de behålla rätten att utfärda denna examen "samtidigt som arbetet på att tydliggöra skolans högskolemässighet påskyndas". Med denna formulering avsåg de sakkunniga uppmärksamma det faktum att ÖTH måste säkra kravet på vetenskaplighet i undervisningen och stryka formuleringar i utvecklingsmålen för högskolans utbildning som gjorde gällande att "utbildningen inte är förutsättningslös utan genomförs i kritik av gängse vetenskapligt synsätt". Eftersom sådana formuleringar "går längre än vad den hermeneutiska vetenskapstraditionen avser" är de inte acceptabla vid en högskoleutbildning, menade de sakkunniga.

År 2003 beviljades högskolan rätt att utfärda teologie kandidatexamen om 140 poäng. Bedömare konstaterade med tillfredsställelse att det högskolemässiga tänkandet hade utvecklats "i många delar" vid högskolan sedan 1993. Samtidigt påpekade man att ingen öppen tillsättning av lärare hade skett sedan 1993. Den vetenskapliga och pedagogiska skickligheten hos den sökande ska vara överordnat den sökandes personliga lämplighet vid lärartillsättningar, betonade man. Här refererade man indirekt till den formulering som återfinns i avtalet med staten, som gjorde gällande att stor vikt *fick* fästas vid "kandidatens lämplighet för

verksamheten vid institutet” (se avsnitt 1.2). Denna formulering togs också upp i 1996 års uppföljning av examensrätterna, och de sakkunniga menade att den ska tolkas så att de speciella krav på lämplighet som en mindre högskola kan vara betjänt av bör kunna vägas in då den vetenskapliga och pedagogiska meriteringen i övrigt uppfylls. Villkor av politisk, religiös eller annan art får dock inte uppställas. Slutligen tog de sakkunniga 2003 också upp att ”ett nödvändigt villkor för examensrätten är nyanställningen av en lärare i religionshistoria”.

2. Ny examensordning 2007

Som en följd av det europeiska samarbetet inom högre utbildning och den så kallade Bolognaprocessen, infördes en ny examensordning i Sverige den 1 juli 2007. Därmed togs yrkesexamen teologie kandidatexamen om 140 alternativt 160 poäng bort. De enskilda teologiska högskolorna anmodades att, om de önskade, ansöka om och provas för generell examen enligt lagen (1993:792) om tillstånd att utfärda vissa examina.⁴ I slutet av 2006 inkom ansökningar från JTH, THS och ÖTH som prövades i sedvanlig ordning.

2.1 Beviljade examensrätter enligt den nya examensordningen

År 2007 fick Johannelunds teologiska högskola rätt att utfärda kandidatexamen i teologi motsvarande 180 högskolepoäng i enlighet med den nya examensordningen. I Högskoleverkets yttrande framhölls att den nya examensrätten skulle följas upp med avseende på ”säkringen av den successiva fördjupningen inom det huvudsakliga området”. De sakkunniga framhöll också att ett fortsatt samarbete med teologiska fakulteten vid Uppsala universitet var en viktig förutsättning för att bedriva kandidatprogram vid JTH. Dessutom menade man att de ekonomiska implikationerna av examensrätt i teologi motsvarande 180 högskolepoäng behövde utredas ytterligare. Samma år fick JTH avslag på sin ansökan om examensrätt för magisterexamen i teologi. Nu har den beviljade rätten att utfärda kandidatexamen i teologi följts upp.

År 2007 fick Teologiska Högskolan, Stockholm rätt att utfärda kandidatexamen i teologi motsvarande 180 högskolepoäng i enlighet med den nya högskoleförordningen. I Högskoleverkets yttrande framhölls att den nya examensrätten skulle följas upp med avseende på ”säkringen av den successiva fördjupningen inom det huvudsakliga området”. Samma år fick de avslag på sin ansökan om rätt att utfärda magisterexamen samt masterexamen i teologi. Nu har den beviljade examensrätten att utfärda kandidatexamen i teologi följts upp, samt har en ny ansökan om att utfärda magister samt masterexamen i teologi prövats. År 2007 fick Örebro teologiska högskola rätt att utfärda kandidatexamen i teologi motsvarande 180 högskolepoäng i enlighet med den nya examensordningen. I

⁴ Det framgår av proposition 2004/05:162, s. 110 och ett brev från Utbildnings- och kulturdepartementet ställt till de enskilda utbildningsanordnarna av den 5/9 2006.

Högskoleverkets yttrande framhölls att den nya examensrätten på de sakkunnigas inrådan skulle följas upp med avseende på ”säkringen av den successiva fördjupningen inom det huvudsakliga området samt säkringen av lärarkompetensen i religionshistoria”. Noteras kan alltså att problemet med lärarkompetens i religionshistoria kvarstod precis som i 2003 års prövning. Samma år fick de avslag på sin ansökan om examensrätt för magisterexamen i teologi. Nu har den beviljade examensrätten för kandidatexamen i teologi prövats, samt har en ny ansökan om rätt att utfärda magisterexamen i ”exegetisk teologi/text och tolkning” prövats.

3. Newmaninstitutet, Pingstförsamlingarnas Teologiska Seminarium och Ersta Sköndal högskola

I februari 2008 fick Newmaninstitutet avslag på en ansökan om rätt att utfärda filosofie kandidatexamen i teologi. De huvudsakliga skälen till avslaget var

- Egentliga kalkyler avseende studentomfattning och kostnader för administration saknades.
- Utbildningsmiljön var begränsad.
- Bibliotek och undervisningslokaler var ej färdigställda.
- Utbildningens uppläggning var oklar gällande hur de olika delarna ska relatera till varandra.
- Hur den successiva fördjupningen ska ske framgick ej.

Newmaninstitutet ansökte 2008 ånyo om rätt att utfärda kandidatexamen i ”teologi” om 180 högskolepoäng, en ansökan som nu har prövats.

Pingstförsamlingarnas Teologiska Seminarium, PTS, har ansökt om rätt att utfärda högskoleexamen i ”teologi”, 120 högskolepoäng och kandidatexamen i ”teologi”, 180 högskolepoäng, en ansökan som nu har prövats.

Ersta Sköndal högskola inkom i januari 2009 med en ansökan om rätt att utfärda kandidatexamen i ”teologi”. Högskoleverket har inte ännu prövat denna ansökan.⁵ För närvarande har Ersta Sköndal högskola rätt att utfärda högskoleexamen i teologi 120 högskolepoäng.

4. Frågeställningar och problemområden

I Högskoleverkets yttranden gällande de examensrätter som beviljades Johannelunds teologiska högskola, Teologiska Högskolan, Stockholm och Örebro teologiska högskola 2007 framhölls, som ovan nämnts, att den nya examensrätten skulle följas upp med avseende på ”säkringen av den successiva fördjupningen

⁵ Högskoleverket prövar i regel ansökningar om examensrätter som inkommer senast den 15 oktober före midsommar påföljande år.

inom det huvudsakliga området”. Under handläggningen av dessa ärenden har ett flertal ytterligare frågeställningar uppkommit som har visat sig centrala i föreliggande granskning av säkringen av utbildningarnas (framtida) kvalitet. Det handlar i tur och ordning om frågan om de enskilda högskolornas juridiska status, den nya examensordningens konsekvenser för utbildningarnas utformning, högskolemässighet, samt tillgodoräkningen.

5. De enskilda högskolornas juridiska status

Stiftelser, aktiebolag och föreningar är rättssubjekt i privaträttslig form.

Registrerade trossamfund ingår i kategorin föreningar. I regeringsformen (RF) 11 kap. § 6 ges den rättsliga förutsättningen för ”offentlig förvaltning genom enskilda”. Om förvaltningsuppgiften innefattar myndighetsutövning ska det ske med stöd av lag. En följd av att en enskild utbildningsanordnare får tillstånd att utfärda vissa examina är att utbildningsanordnaren också får till uppgift att fatta beslut om antagning och examination och i vissa fall också göra disciplinära ingripanden. Krav på studentinflytande, skyldighet att inrätta disciplinnämnder och redovisa åtgärder i samband med till exempel breddad rekrytering regleras i avtal dock endast med några få enskilda utbildningsanordnare. I de flesta fall – till exempel när det gäller de enskilda teologiska högskolorna – är frågor om antagning, samt förfarandet i samband med examination och utfärdande av examensbevis helt oreglerade.

En enskild utbildningsanordnare som fått tillstånd att utfärda examina har att följa

- regeringens beslut om examenstillstånd,
- lagen (1993:792) om tillstånd att utfärda vissa examina och som en förlängning av denna, 1 kap. högskolelagen (1992:1434), samt
- det avtal som upprättats med staten i varje enskilt fall.

5.1 Regeringens beslut om rätt att utfärda examen

I regeringens beslut om examenstillstånd framkommer i fallen med de enskilda teologiska högskolorna som fick tillstånd 2007 att berörda högskolor får utfärda teologie kandidatexamen för den som före den 1 juli 2007 har påbörjat en utbildning som leder fram till en sådan examen, dock längst till och med utgången av juni 2015. Det är en övergångsregel som gäller även statliga lärosäten. I övrigt står ingenting i regeringens beslut som utökar eller begränsar de enskilda teologiska högskolornas befogenheter gentemot enskilda studenter eller gentemot staten.

5.2 Lagen om tillstånd att utfärda vissa examina

Högskoleverket har i en rapport från 2008 kommit fram till att det offentliga skyddet för rättssäkerheten är tillämpligt på enskilda utbildningsanordnare endast i en begränsad omfattning (Högskoleverkets rapport 2008:37 R, s. 23).

Enligt lagen (1993:792) om tillstånd att utfärda vissa examina ska utbildningen vila på vetenskaplig eller konstnärlig grund och på beprövad erfarenhet samt bedrivs så att den i övrigt uppfyller kraven som ställs på utbildning i 1 kap. högskolelagen. Beträffande examen som tillståndet avser ska utbildningen också svara mot de särskilda krav som uppställs i bilaga 2 till högskoleförordningen, examensordningen. De enskilda utbildningsanordnarna är skyldiga att medverka i uppföljningar och utvärderingar av utbildningen. Beslut om återkallelse av tillstånd att utfärda examina fattas av regeringen efter framställning av Högskoleverket. Innan Högskoleverket gör en sådan framställning ska utbildningsanordnaren ha getts tillfälle till rättelse. I lagen hänvisas vidare till diskrimineringslagen (2008:567) som ska tillämpas av lärosätena. Vidare framgår av lagen att tillstånden att utfärda examina får förenas med villkor om rätt för enskilda att ta del av handlingar hos utbildningsanordnarna, men offentlighetsprincipen gäller inte annat än vid vissa större fristående utbildningsanordnare. Enligt Högskoleverkets uppfattning ger lagen möjlighet för de enskilda utbildningsanordnarna att själva bestämma de preciserade krav som ska gälla för den examen som tillståndet gäller (Högskoleverkets rapport 2008:37, s. 15). Högskoleverket har också kommit fram till att objektivitets- och likhetsprincipen i RF 1 kap. 9 § är tillämplig på uppgifter de enskilda utbildningsanordnarna har i samband med examensrättigheterna (ibid. s. 23).

I övrigt är inte enskilda utbildningsanordnare skyldiga att tillämpa det omfattande regelverk som gäller för de statliga universiteten och högskolorna. De villkor som uppställs för de enskilda lärosätena har mer att göra med en god kvalitet i utbildningen och vissa allmänna principer som bör gälla i ett demokratiskt samhälle såsom rätt till viss insyn, förbud mot diskriminering, främjande av jämställdhet och studentinflytande. Det innebär till exempel att högskoleförordningens detaljerade bestämmelser om utbildning, organisation och lärare formellt inte behöver följas. De stora enskilda högskolorna Chalmers och Högskolan i Jönköping som privatiserades 1993-1994 har dock själva valt att inom många områden följa bestämmelserna (Högskoleverkets rapport 2008:27 R).

5.3 De enskilda teologiska högskolornas avtal med staten

För de enskilda teologiska högskolorna finns det en formulering i avtalen med staten som gäller lärartillsättningen, som nämnts ovan. Det beror på att en av den Andréenska utredningens viktigaste slutsatser, på förekommen anledning, var just att politisk, religiös eller annan ideologisk övertygelse inte får påverka valet av lärare vid tillsättningar. I övrigt finns ingenting i avtalen med staten som ytterligare reglerar de enskilda teologiska högskolornas verksamhet.

5.4 De enskilda högskolornas delegationsordningar

I föreliggande ärenden har vikt fästs vid högskolornas och skolornas delegationsordningar som en kvalitetsaspekt. De har betydelse för utbildningarnas kvalitet eftersom det handlar om utformande och fastställande av kursplaner, examinationsformer, val av litteratur och andra aspekter som påverkar kvalitetssäkringen i stort vid ett lärosäte.

6. Den nya examensordningens konsekvenser för utbildningarnas utformning

Som framhålls i rapporten Granskning av utbildningarna inom religionsvetenskap och teologi (rapport 2008:41 R), ska den utbildning som fram till den 1 juli 2007 syftade till att ge en bred men sammanhållen utbildning för präster, numera tjäna flera och delvis helt nya syften. De ämnen som tidigare i huvudsak lästes av blivande präster inom ramen för den gamla teologie kandidatexamen kan nu i princip kombineras med ämnen som traditionellt inte har lästs inom ramen för samma examen.

6.1 Huvudområde

Det är inte heller självklart att studierna för en generell examen har sin fördjupningsdel inom ett ämne. Den nya examensordningen kräver bara att det föreligger fördjupning inom ett huvudområde. Det står varje lärosäte fritt att definiera och avgränsa sådana huvudområden.

I rapporten Granskning av utbildningarna inom religionsvetenskap och teologi (rapport 2008:41 R) dras slutsatsen att teologi, som från början är benämningen på ett brett kunskapsfält, på samma nivå som exempelvis humaniora eller medicin, nu måste brytas ner till mindre enheter. De utbildningar som nu har granskats har länge haft som sin huvuduppgift att utbilda präster för Svenska kyrkan eller pastorer för frikyrkliga samfund. Denna äldre utbildning hade formen av ett yrkesprogram utan tydliga krav på fördjupning. Däremot var det önskvärt att utbildningen rymde så många klassiska teologiska ämnen som möjligt. Det avspeglade sig i sammansättningen av lärarkåren vid lärosätena. Denna syn på utbildningen präglar fortfarande utbildningarna och sammansättningen av lärarkåren vid de enskilda teologiska högskolorna. Traditionen innehåller också en delvis annan tolkning av begreppen progression och fördjupning än inom andra humanistiska ämnen. Det har vållat vissa metodiska svårigheter i granskningen. Ska progression och fördjupning mätas inom de enskilda ämnena eller inom de nya huvudområdena, som består av flera ämnen, eller inom de fullständiga programutbildningarna?

Högskoleverket och de sakkunniga har i föreliggande granskningar sökt bedöma kvaliteten i utbildningen som faktiskt ges och dess relation till olika huvudområdets benämningar. Är huvudområdet/huvudområdena väl definierade och rimligt avgränsade? Är lärarkapaciteten och lärarkompetensen sammantaget

tillräcklig? Det vill säga: finns tillräckligt antal tillsvidareanställda lärare med adekvat kompetens inom varje ämne? Uppnås fördjupning om det antal högskolepoäng som föreskrivs i examensordningen inom respektive huvudområde i de olika utbildningarna?

7. Högskolemässighet

7.1 Yrkesinriktade kurser och pastoralteologiska kurser

I den Andréenska utredningen från 1993 uppmärksammades problemet med förekomsten av ren församlingspraktik och konfessionellt orienterade praktisk-teologiska övningskurser vid de enskilda seminarierna. Det påpekades att de integrerade utbildningarna, där teori och praktik varvas parallellt, i och för sig har sina pedagogiska poänger. Däremot blir det ”svårt att avgöra när det vetenskapliga studiet övergår till rent praktisk övningsverksamhet med konfessionell inriktning” (Kanslersämbetets rapport 1993:1, s. 22). Lågt räknat bedömdes 10 – 30 poäng som klart urskiljbara såsom praktisk-teologiska moment och det konstaterades att dessa moment borde räknas bort från de uppgivna poängtalerna.

Även i föreliggande prövningar har utbildningarnas uppläggning med avseende på hur de teoretiska delarna och de praktisk-teologiska momenten skiljs åt varit en viktig aspekt att granska närmare. Dessutom har förekomsten av de pastoralteologiska kurser som ges i samarbete med Svenska kyrkans pastoralteologiska institut och organiseringen av denna del av utbildningarna tagits upp för granskning. De pastoralteologiska kurserna i samarbete med Svenska kyrkans pastoralinstitut är en ny företeelse på universiteten och högskolorna. Kurserna är konfessionella i den bemärkelsen att de förutsätter en tro. De är också konfessionella i den bemärkelsen att flera av de praktiska övningarna ingår i Svenska kyrkans ritual. Kurserna kan dock sökas av alla studenter. Av hänsyn till religionsfriheten är de praktiska övningarna under den verksamhetsförlagda utbildningen frivilliga och kan ersättas av auskultation. Auskultationen examineras genom att studenten skriver en kort rapport.⁶

7.2 Antagning

När utredningen 1993 presenterades fanns fortfarande ett bekännelsekrav för att bli antagen vid ÖTH och JTH kvar (detta krav fanns alltså inte vid THS). Utredningen ansåg därför att ÖTH och JTH skulle ges ”rätt att utfärda

⁶ För en mer ingående beskrivning av de pastoralteologiska kurserna som ges vid högskolor och universitet i samverkan med Svenska kyrkans pastoralinstitut, se Högskoleverkets beslut angående fördjupade granskningar av utbildningar i teologi och religionsvetenskap vid statliga lärosäten, reg. nr 643-3060-07.

högskoleexamen under förutsättning att konfessionstillhörighet och bekännelsekrav inte blir behörighetsgivande” (ibid. s. 29). Denna aspekt har beaktats även i föreliggande granskningar.

7.3 Tillsättning av lärare

En tredje aspekt som togs upp redan 1993 var att det är av yttersta vikt att politisk, religiös eller annan ideologisk övertygelse inte får påverka valet av lärare vid tillsättningar. Utredningen uppmärksammade att konfessionstillhörigheten tillmättes större betydelse än vetenskaplig och pedagogisk skicklighet vid både ÖTH och JTH (detta gällde alltså inte THS). Utredningen ansåg att ett villkor för att ÖTH och JTH skulle få examensrättigheter skulle vara att tillsättningen av läraranställningar fortsättningsvis skulle följa högskoleförordningens regel om att vetenskaplig och pedagogisk skicklighet ska vara utslagsgivande. Som redan nämnts resulterade det i en skrivning i avtalen med staten om att endast krav på hög vetenskaplig och pedagogisk kompetens fick uppställas. Men stor vikt fick fästas vid ”kandidatens lämplighet för verksamheten vid institutet”. Hur lärartillsättningen sker på de enskilda teologiska högskolorna har uppmärksammats även i föreliggande provningar.

8. Tillgodoräknanden

Vid 1993 års provning av de fria teologiska seminariernas högskolemässighet konstaterades att de studerande vid seminarierna redan hade rätt att uppbära studiemedel. Dessutom konstaterades att de teologiska fakulteterna i Lund och Uppsala genom en överenskommelse från 1984 automatiskt tillgodoräknade de fria seminariernas utbildning såsom motsvarande 40 poäng. Ytterligare tillgodoräknanden upp till 40 poäng kunde tillkomma, vilka i så fall grundade sig på enskilda ansökningar och på respektive examinatorers bedömningar. Utredningen fann ingen anledning att ifrågasätta de generella och automatiska tillgodoräknandena utan tog dem istället som en utgångspunkt i bedömningen av de fria seminariernas ”högskolemässighet”.

8.1 PM om tillgodoräknande

År 1995 skrev så de teologiska institutionerna vid Uppsala och Lunds universitet på uppdrag av fakultetsledningarna ett PM om ”tillgodoräknande av genomgången utbildning vid de nya teologiska högskolorna resp. frikyrkliga seminarierna”. Skrivelsen var ett resultat av en inventering av då kända problem samt besök hos de nya högskolorna för genomgång av respektive institutions uppläggning av studierna. När så var relevant, reviderades mallen för tillgodoräknande. Här hänvisades till beslut om generell tillgodoräknande av baskursen i religionsvetenskap från slutet av 1970-talet och början av 1980-talet. Dessa beslut,

fattade på linjenämnds nivå i Lund och Uppsala, måste ha upphört att gälla senast i samband med införandet av 1993 års examensordning, menade författarna.

En slutsats i detta PM är att akademisk standard kunde föreligga även om studierna ”till innehåll och färdighetsträning” inte överensstämde med det religionsvetenskapliga programmets, som på den tiden ledde fram till en teologie kandidatexamen, uppläggning och innehåll. Tyngdpunkten vid tillgodoräknande enligt de nya generella reglerna måste ligga vid nivån med avseende på färdighetsträning och självständigt arbete, inte vid den innehållsliga överensstämmelsen mellan lärosäten vad gäller litteraturen och de frågeställningar som tas upp i undervisningen. Här gjordes således en åtskillnad mellan å ena sidan kunskapsinnehåll och å andra sidan färdighetsträning.

Vidare utarbetades således ett förslag till tillgodoräknanden av studier vid de fria seminarierna Överås och Kortebo, och de nya högskolorna, JTH, ÖTH och THS. Generella avtal eller överenskommelser mellan de stora fakulteterna och de små enskilda teologiska högskolorna om tillgodoräknanden inför framtiden är fortfarande vanligt förekommande. I föreliggande prövningar har systematiserade, generella avtal och överenskommelser om tillgodoräknanden betraktats som indikatorer på den akademiska miljön vid de enskilda teologiska högskolorna och kvaliteten i deras utbildningar.

Referenser

Tryckt material

Autonomiutredningen, SOU 2008:104.

De frikyrkliga seminarierna som högskolor – en utredning. Kanslersämbetets rapport 1993:1.

Examensrättsprövning ÖTH. HSV:s yttrande och de sakkunnigas yttrande, 2003.

Examensrättsprövning: Teologisk utbildning vid frikyrkliga seminarier och vid Umeå universitet, Högskoleverkets rapportserie. 1996:15 R.

Examensrättsprövning: Uppföljning av teologisk utbildning. Högskoleverkets rapportserie, 1996:18 R.

Fria universitet och högskolor. Ds 1992:1.

Högre utbildning för ökad kompetens. Prop. 1992/93:169.

Ny värld, ny högskola. Prop. 2004/05:162.

Rättssäkerheten för studenter hos enskilda utbildningsanordnare med examensrätt. Högskoleverkets rapport 2008:37 R.

Stiftelsehögskolereformen – en uppföljning. Högskoleverkets rapport 2008:27 R.

Universitet och högskolor. Frihet för kvalitet. Prop. 1992/93:1.

Övrigt skriftligt material

Avtal mellan staten och de enskilda teologiska högskolorna, oktober 1993.

Brev från Utbildnings- och kulturdepartementet till enskilda utbildningsanordnare
2006-09-05.

Tillgodoräknande av genomgången utbildning vid de nya teologiska högskolorna
resp. frikyrkliga seminarierna. PM Lunds universitet, 1995-03-16.